

INSTITUTT FOR SAMFUNNS- FORSKNING

www.samfunnsforskning.no

Endringer i norske stiftelser i sammenlignende perspektiv

Karl Henrik Sveinud
Seminar om formålsrealisering i stiftelser, BI 18. okt. 2018

Filantropi i Norge har hatt en treg start

- Frivillig sektor har røtter i folkebevegelser basert på frivillighet og bred medlemsaktivitet - lite pengegaver
- Staten ble en viktig bedriftseier for å sikre nasjonal kontroll og grunnrenten fra store naturressurser som vannkraft og olje
- Svake private eiermiljøer gjorde privatisering vanskelig
- I utviklingen av velferdstjenestene og kulturlivet vendte man seg mot staten fordi det var lite ressurser andre steder
- Skepsis mot filantropi: «Rike hjelper rike», «Grunnleggende behov må dekkes av offentlige garantier»
- Unntak: Bistand, trossamfunn og misjon, rusmisbrukere og bostedsløse, helse

www.samfunnsforskning.no

Stiftelsenes utvikling

- Før årtusenskiftet: **Fritt Ord** var den mest toneangivende pengeutdelende stiftelsen med omkring 1 mrd. i kapital
- Wallenberg-stiftelsen i **Sverige** delte ut like mye som de 50 største stiftelsene i Norge. Få operative stiftelser
- **Danmark** har mange, store næringsdrivende stiftelser om også deler ut penger til forskning og kultur (Carlsberg, A.P. Møller, Trygfonden osv)
- Etter årtusenskiftet har stiftelseslandskapet i Norge endret seg med etableringen av en rekke større stiftelser

www.samfunnsforskning.no

4

Privatiserte, filantropiske innretninger

	Kapital (mill. US\$)	
Italia	72 021,9	53,4%
USA	19 988,5	14,8%
Tyskland	15 672,1	11,6%
New Zealand	7 073,7	5,2%
Norge	6 227,7	4,6%
Østerrike	4 882,9	3,6%
UK	3 170,7	2,5%
Brasil	2 542,8	1,9%
Sverige	1 478,8	1,1%
Polen	511,3	0,4%
Nederland	497,8	0,4%
Belgia	408,2	0,3%
Tsjekkia	206,7	0,2%
Kanada	53	0,0%
Slovakia	24,7	0,0%

Kilde: PFF, Lester Salamon, et al., 2014

www.samfunnsforskning.no

5

Største stiftelser i 2017

	Kapital (bokført)	Hjdelinger	Opprettelse	År
Gjensidigestiftelsen	30 907	Ja/utbytte	Konvertert	2007
Olav Thon Stiftelsen	25 688	Veldig lite	Privat	2013
Sparebankstiftelsen DnB	12 396	Ja	Konvertert	2007
Sparebanken Hedmark Sparebankstiftelse	3 986	Ja	Konvertert	2015
Sparebankstiftelsen SR-bank	3 419	Ja	Konvertert	2011
Stiftelsen Fritt Ord	2 982	Ja	Privat	1975
Bergens Forskningsstiftelse	2 248	Ja	Privat	2004
Stiftelsen SINTEF	1 929	Operativ	Offentlig	19657
Sparebankstiftinga Sogn og Fjordane	1 857	Ja	Konvertert	2010
Kristiansand Kommunes Energiverkstiftelse	1 752	Ja	Offentlig	2000
Stiftelsen Hans Rasmus Astrup	1 503	Ja	Privat	2013
Grieg Foundation	1 446	Ja	Privat	2002
Stiftelsen UNI	1 394	Ja	Konvertert	1990
Stiftelsen Kristian Gerhard Jebsen	1 270	Ja	Privat	2009
Stiftelsen Det Norske Veritas	1 190	Operativ	Privat	18647

www.samfunnsforskning.no

Factor

Pengeutdelende stiftelsers formål

- 7 612 stiftelser i 2011
- 3 500 pengeutdelende stiftelser (46%)
- 84 mrd. bokført kapital og 3 mrd. i tildelinger

Formål	Andel av stiftelser	Andel av beløp
Forskning	18	31
Utdanning	28	15
Sosiale formål	26	13
Kulturelt	12	12
Idrett	3	6
Religiøse	6	2
Ånnet	7	20
Sum	100	100

(Kilde: Stiftelsesstilsynets undersøkelse 2012)

Nye utviklingstrekk i Norge

- Offentlig sektor har tradisjonelt brukt operative stiftelser til å etablere aktiviteter som har en viss uavhengighet
- Det er noen få eksempler på vannkraftrettigheter som finansierer kultur- og utviklingsfond
- Mange sparebanker og noen store forsikringsselskaper konverteres til aksjeselskaper, og da plasseres "gjensidig" kapital i en stiftelse om støtter forskning, kultur, helse og andre sosiale formål
- Noen nyere stiftelser har også som formål å påvirke politikken på områder som miljø og klima

Oljealderen gir økt privat kapital

- Direkte gjennom leverandører og teknologi relatert til olje
- Indirekte gjennom økt etterspørsel etter foretningsbygg og økonomisk vekst
- Over tid plasseres gjerne noe privat formue i stiftelser
- Veldig rike familier (shipping, olje, teknologi, eiendom) har etablert og videreutviklet stiftelser som støtter forskning, helse, kultur og utviklingshjelp
- Noen er mest operative, mens andre gir betydelige tildelinger
- Antall stiftelser i Norge har gått ned (mer sletting), men bokført kapital er 4-doblet siden 2005

Endringer i rammebetingelser

- Stiftelsesloven hadde sterkt fokus på å hindre privat bruk av stiftelsene
- Den blå-blå regjeringen forsøker å fremme filantropi
- Gaveforsterkning innen forskning, utdanning og kultur
- Stiftelser som støtter formål som er i tråd med vedtektene uansett, stimuleres ikke til økte tildelinger
- Til sammenligning hadde man i Danmark generelt skattefradrag på tildelinger på 125%, men det er nå redusert til 100%
- Mange land har sett en vekst i stiftelsesektoren som følge av mer fordelaktige reguleringer
- I Norge kan økt ryddighet føre til større troverdighet, men endringer i reguleringer er neppe direkte årsak til vekst

Det norske stiftelseslandskapet i sammenlignende perspektiv

- Mange av de store stiftelsene har kommet til i de siste tiårene
- Unge stiftelser er veldig tro mot vedtektene, mens eldre stiftelser gjerne får mer generelle formål og fokus på stiftelsenes samfunnsrolle
- Det er fortsatt få virkelig store pengeutdelende stiftelser
- Det er også få virkelig store næringsdrivende stiftelser som også er pengeutdelende
- Andel av tildelinger til forskning i Norge er lav
- Problemet med manglende uavhengighet fra næringsinteresser er dermed mindre

De viktigste endringene skyldes restrukturering av finansinstitusjoner og økt privat kapital

Stiftelsenes formålsrealisering

Særpreget vs. stat og næringsliv. Supplement til offentlige tjenester? Bare markedsaktører?

Eierskap: Økonomisk uavhengighet, dvs. ikke avhengig av jevnlig ressurstilførsel og politisk velvilje. Fremmer langsiktighet og stabilitet, men også innovasjon

Filantropi: Sikre at privat ressurs på en mest effektiv måte fremmer felles goder, som f.eks. miljø, kultur, sivilsamfunn, helse og sosiale formål

Forståelse for stiftelsenes samfunnsrolle er avgjørende for bedre rammebetingelser

**INSTITUTT
FOR SAMFUNNS-
FORSKNING**